

**Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
Факультет психології та соціології
Кафедра педагогічної та вікової психології**

Ігор Мудрак

**ПСИХОЛОГІЯ
(Вікова, педагогічна та спеціальна
психологія)**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

Луцьк 2019

УДК 159.9(072)

М – 89

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 7 від 20.03.2019 р.)

Рецензенти:

Іванашко О.Є., кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Савчук Н.А., кандидат психологічних наук, доцент кафедри освітніх педагогічних технологій Академії рекреаційних технологій і права

Мудрак І.А.

М-89 Психологія (Вікова, педагогічна та спеціальна психологія): методичні рекомендації до практичних занять / Ігор Аркадійович Мудрак. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2019. - 20 с.

У методичних рекомендаціях представлені завдання до практичних занять з навчального курсу «Психологія (Вікова, педагогічна та спеціальна психологія)» для студентів освітнього ступеня «бакалавр» денної та заочної форм навчання спеціальності «Середня освіта (Історія)», «Спеціальна освіта».

УДК 159.9(072)

© Мудрак І.А., 2019

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	4
План практичних занять:.....	6
Змістовий модуль 1. Загальні питання вікової психології	
1. Психологія дитинства.....	6
2. Психологія дорослішання.....	7
3. Психологія дорослості.....	7
Змістовий модуль 2. Загальні питання педагогічної та спеціальної психології	
4. Теоретичні основи навчання і виховання.....	9
5. Педагогічна діяльність: характеристика, зміст...	10
6. Теоретичні основи спеціальної психології	11
7. Психологічні особливості навчання і виховання дітей з дефіцитарним психічним розвитком.....	11
Перелік питань для самоконтролю.....	13
Рекомендована література.....	17

ВСТУП

Педагогічна професія належить до типу "людина-людина", для якого необхідні: стійке позитивне самопочуття у роботі з людьми; потреба у спілкуванні, здатність уявляти себе на місці іншої людини, розуміти її наміри, думки, настрої; утримання знань про особистісні якості різних людей. Такі люди повинні вміти керувати, вчити, виховувати, слухати і вислуховувати, їм потрібні широкий кругозір, висока комунікативна культура. Широкий простір відкриває педагогічна професія і для реалізації якостей темпераменту, здібностей, характеру, самосвідомості, спрямованості особистості.

Метою навчальної дисципліни «Психологія (Вікова, педагогічна та спеціальна психологія)» є розвиток наукового психологічного мислення студентів; формування у системному вигляді сучасних уявлень про психічний розвиток людини від народження до смерті; ознайомлення студентів з основними періодами еволюції людини як психічної істоти й специфікою кожного вікового ступеню; забезпечення майбутніх педагогів теоретичними знаннями з основ педагогічної психології, зокрема: озброєння студентів знаннями психологічних закономірностей навчання і виховання, особливостей педагогічної діяльності; систематизація знань зі спеціальної психології, сприяння формуванню навичок практичної діяльності педагога з людьми із особливостями психофізичного розвитку, а також здійснення практичної підготовки студентів для роботи з різними суб'єктами навчально-виховного процесу.

Завданнями вивчення дисципліни є:

- опанувати фундаментальні теоретичні засади вікової психології.
- ознайомити студентів з основними методами досліджень вікової психології.
- ознайомити студентів із загальнопсихологічними фундаментальними проблемами, вирішуваними вікової психології.
- ознайомити студентів з основами поняттями, принципами, концепціями педагогічної психології.
- розкрити психологічні закономірності процесу виховання і самовиховання.
- проаналізувати особливості педагогічної діяльності і особистості вчителя, як організатора навчально-виховного процесу.
- розкриття сутність спеціальної психології.
- ознайомити з психофізичними особливостями різних категорій людей з обмеженими можливостями.
- розвинути професійно важливі якості педагога у роботі з різними категоріями людей з особливостями психофізичного розвитку.
- виробити у студентів ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Загальні питання вікової психології

Тема 1. Психологія дитинства

1. Початок людського життя.

Пренатальний розвиток, характеристика періодів пренатального розвитку, психологічні особливості розвитку плода, народження та його вплив на подальший розвиток, фактори психічного ризику для майбутньої дитини.

2. Психічний і особистісний розвиток дитини від народження до вступу в школу.

Новоутворення та криза “новонародженості”, психічний розвиток немовляти, головні новоутворення та криза першого року життя, соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти, особливості розвитку в ранньому дитинстві, провідна діяльність та її розвиток у дітей раннього віку, особливості розвитку мовлення дітей раннього віку, криза 3-х років, психічний і особистісний розвиток дитини у дошкільному віці, сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника, особливості спілкування дошкільника з ровесниками та старшими, криза 6-7 років.

3. Психологія молодшого школяра.

Загальна характеристика розвитку молодшого школяра, формування особистості дитини в початкових

класах, розвиток самосвідомості та пізнавальної сфери молодшого школяра, психологічна готовність дитини до шкільного навчання, особливості соціальної ситуації розвитку молодших школярів.

Тема 2. Психологія дорослішання

1. Психологія підлітка.

Загальна характеристика психічного та особистісного розвитку підлітка, розвиток пізнавальних процесів, соціальна ситуація та провідна діяльність підлітка, криза та показники, причини появи “важких” підлітків, педагогічно занедбані підлітки.

2. Психологія ранньої та зрілої юності.

Загальні особливості ранньої юності, формування особистості старшокласника, особливості спілкування в ранній юності, особливості профорієнтації старшокласників, загальні особливості зрілої юності.

Тема 3. Психологія дорослості

1. Загальна характеристика дорослості.

Предмет і завдання акмеології, періодизація психічного розвитку дорослої людини, проблеми розвитку в дорослому віці, кризи віку дорослості, гетерохроність психічного й соціального дозрівання.

2. Рання дорослість.

Загальна характеристика раннього дорослого віку, особливості розвитку самосвідомості та спонукальної сфери у ранньому дорослому віці, динаміка окремих інтелектуальних функцій, активне формування системи цінностей, психологічний захист молодих людей, криза "почуття реальності".

3. Зрілий дорослий вік.

Загальна характеристика та проблеми зрілого дорослого віку, фізична зрілість, психологічна й особистісна зрілість, особливості емоційної сфери та пізнавальних процесів у зрілому дорослому віці, індивідуальність як головне завоювання зрілості, свідомість відповідальності й прагнення до неї, криза середини життя, особливості психологічного захисту в дозрілих літах.

4. Психологія старіння.

Предмет і завдання геронтології, загальна характеристика старості, типологія старіння, індивідуальні прояви старіння, дивергентне й конвергентне старіння по Б.Г. Ананьєву, особливості життєдіяльності та спонукальної сфери людини у старості, емоційна сфера та особливості пізнавальних процесів у старості, психологічні особливості нормального й аномального старіння.

Змістовий модуль 2. Загальні питання педагогічної та спеціальної психології

Тема 4. Теоретичні основи навчання і виховання

1. Закономірності навчального процесу.

Предмет та завдання психології навчання, проблеми психології навчання, типи навчання, мотиви навчання, моделі навчання (інформаційна, онераціональна, розвивальна), теорії навчання (Л.С. Виготський; П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, О.М. Матюшкін, Л.М. Проколієнко та ін.), психологічна структура учбової діяльності, способи управління навчанням: програмоване навчання, алгоритмізація, проблемне навчання, комп'ютерне навчання, уроки-діалоги тощо, учіння як складова педагогічного процесу, теоретичні і практичні проблеми психології учіння, основні компоненти учіння, психологічні основи освітніх технологій.

2. Закономірності виховного впливу.

Предмет та завдання психології виховання, цілі, засоби і методи виховання, проблеми психології виховання, виховання як процес формування цілісної особистості, історичні моделі виховання, психологічні механізми виховання, методи і прийоми виховного впливу, критерії та показники вихованості, їх психологічна природа, вікові

аспекти виховання і життєвий шлях особистості, проблема управління вихованням.

Тема 5. Педагогічна діяльність: характеристика, зміст

1. Особливості педагогічної діяльності.

Професійно значущі якості особистості вчителя, педагогічні здібності та їх структура, формування педагогічних здібностей, педагогічні вміння та навички, структура педагогічної діяльності вчителя (конструктивна, організаційна, комунікативна), професійна спрямованість особистості вчителя, сутність педагогічного спілкування, його функції.

2. Види стилів та індивідуальний стиль діяльності вчителя.

Структурні компоненти педагогічної діяльності (Н.В.Кузьміна), види стилів педагогічної діяльності, індивідуальний стиль діяльності вчителя, змістовні характеристики стилю, психологічні основи педагогічної оцінки, педагогічного такту, педагогічної етики, взаємини вчителя з учнями, рівні результативності діяльності вчителя.

3. Психологічна готовність учителя до педагогічної праці.

Педагогічна спрямованість особистості вчителя, професійна підготовленість, особливості розвитку психічних процесів вчителя, психологія педагогічних стереотипів, психологія педагогічного авторитету, авторитаризму, взаємостосунки вчителів, криза педагогічної свідомості.

Тема 6. Теоретичні основи спеціальної психології

1. Теоретичні засади спеціальної психології.

Історія розвитку спеціальної психології, предмет, завдання і методи спеціальної психології, принципи спеціальної психології, галузі спеціальної психології, складові спеціальної психології.

2. Методологічні засади спеціальної психології.

Конкретно-методологічні принципи спеціальної психології, прикладні проблеми спеціальної психології, сутність феномену порушеного розвитку і його основні характеристики, класифікація порушень психічного розвитку, поняття норми і патології в сучасній науці.

Тема 7. Психологічні особливості навчання і виховання дітей з дефіцитарним психічним розвитком

1. Психологічний розвиток дітей з затримкою психічного розвитку.

Класифікація ЗПР, причини виникнення затримки психічного розвитку, особливості психічного розвитку (моторика, увага, сприйняття, пам'ять, мислення) діти з різними формами ЗПР, особливості ігрової діяльності при ЗПР, шляхи формування різних аспектів готовності до шкільного навчання з ЗПР.

2. Психологія дітей із розумовою відсталістю.

Поняття розумової відсталості, причини виникнення олігофренії, ступені олігофренії, особливості розвитку сенсорно-перцептивних здібностей у дітей з розумовою відсталістю, зв'язок провідної діяльності та розвитку довільної поведінки з порушенням інтелекту

3. Особливості психічного розвитку дітей з порушеннями слуху (сурдопсихологія).

Порушення слуху: поняття, види, причини порушення слухової функції, характеристика психічного розвитку дітей з порушенням слуху, своєрідність розвитку слухового сприйняття у дітей з порушенням слуху.

4. Особливості психічного розвитку дітей з порушеннями зору (тифлопсихологія).

Порушення зору: поняття, причини, основні категорії дітей з порушенням зору, особливості психічного розвитку дітей з порушенням зору, розвиток особистості раноосліпших

та пізноосліпших дітей, стан емоційної сфери, психічний розвиток сліпоглухих осіб.

5. Психічний розвиток при порушеннях мовлення та опорнорухового апарату.

Логопсихологія – предмет та задачі. Чинники первинних мовних порушень. Класифікація мовних порушень: периферійного характеру (дислалія, ринолалія, ринофонія, дисфонія); центрального характеру (дизартрія, алалія, афазія, дизграфія, аграфія, дислексія). Загальна характеристика психічного розвитку дітей з порушеннями мовлення.

Порушення опорно-рухової сфери – дитячий церебральний параліч (ДЦП). Чинники виникнення ДЦП. Форми ДЦП: спастична деплегія, геміпаретична, гіперкінетична, подвійна гіплегія, атонічно-астатична. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з ДЦП.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Вікова психологія

1. Об'єкт і предмет, мета і завдання вікової психології. Структура вікової психології.

2. Методологічні засади вікової психології. Принципи вікової психології.

3. Історія розвитку вікової психології.

4. Психологія пренатального розвитку. Криза новонародженості

5. Фаза новонародженості. Безумовні та умовні рефлекси та їх значення в житті людини.

6. Розвиток емоційної сфери у немовлят. Комплекс поживлення. Спілкування з дорослими та його вплив на розвиток дитини у віці немовляти.

7. Розвиток пізнавальних процесів і моторики немовлят.

8. Криза першого року життя

9. Анатомофізіологічні особливості дитини раннього віку.

Фізичний та моторний розвиток

10. Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві.

Провідна діяльність у ранньому дитинстві.

11. Новоутворення в ранньому дитинстві.

12. Особливості предметно-маніпулятивної діяльності дитини раннього віку.

13. Розвиток мовлення і мислення у ранньому віці.

14. Розвиток самосвідомості дітей раннього віку. Криза 3-х років.

15. Загальна характеристика сюжетно-рольової гри. Теорії ігрової діяльності.

16. Анатомо-фізіологічні особливості дитини дошкільного віку. Фізичний та моторний розвиток

17. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Новоутворення дошкільного віку.

18. Пізнавальний, розумовий та сенсорний розвиток дошкільнят

19. Розвиток особистості дошкільника.

20. Криза семи років.

21. Загальна характеристика розвитку у молодшому шкільному віці. Анатомо-фізіологічні можливості молодшого школяра.

22. Соціальна ситуація, провідна діяльність, новоутворення молодшого шкільного віку.

23. Розвиток самосвідомості молодшого школяра. Розвиток мотиваційної сфери молодшого

школяра.

24. Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітків та її вплив на психічний розвиток.

25. Теорії кризи підліткового віку (Дж.С. Холл, З.Фрейд, Е.Еріксон, Ж.Піаже, К.Левін, М.Мід, Л.С. Виготський).

26. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психологічні новоутворення підліткового віку

27. Пізнавальний розвиток у підлітковому віці

28. Розвиток самосвідомості у підлітковому віці. Розвиток мотиваційно-емоційної сфери підлітка

29. Анатомо-фізіологічні особливості розвитку в юнацькому віці.

30. Соціальна ситуація розвитку, новоутворення, провідна діяльність в ранній юності.

31. Розвиток самосвідомості і самооцінки юнаків. Саморегуляція в юнацькому віці

32. Психологічні особливості зрілої юності.

33. Психологічні теорії про розвиток в дорослому віці. Анатомо-фізіологічні особливості у дорослому віці. Кризові явища в житті дорослих людей.

34. Психічний розвиток дорослих людей. Рання дорослість. Зрілий дорослий вік.

35. Теорії старіння. Особливості інтелектуального та когнітивного розвитку людей похилого віку.

Педагогічна психологія

1. Проблема управління вихованням.

2. Показники і критерії вихованості, їх психологічна природа.

3. Поняття наuczіння, навчання, учіння. Рівні та типи наuczіння. Особливості наuczіння в різні вікові періоди.

4. Психологічні основи теорій навчання. Аналіз основних типів навчання.

5. Загальна характеристика видів навчання.

6. Психологічна структура учбової діяльності. Формування мотивації учбової діяльності.
7. Педагогічні здібності вчителя.
8. Структурні компоненти педагогічної діяльності.
9. Стили педагогічної діяльності, їх характеристики.
10. Стили керівництва педагогічним колективом.
11. Сутність педагогічного спілкування, його функції.

Спеціальна психологія

1. Сутність спеціальної психології. Предмет та задачі спеціальної психології.
2. Історія становлення спеціальної психології.
3. Принципи спеціальної психології. Методи спеціальної психології.
4. Чинники порушень в психічному розвитку. Класифікація порушень психічного розвитку.
5. Характеристика понять: норма, патологія, дефект, інвалідність.
6. Структура порушення розвитку.
7. Механізми формування системних порушень в розвитку психіки.
8. Загальні та специфічні особливості відхилень розвитку.
9. Загальна характеристика особистісних особливостей дітей та підлітків з порушеннями розвитку.
10. Олігофренія та її класифікація за етіологією.
11. Чинники виникнення розумової відсталості. Ступені розумової відсталості.
12. Класифікація психічного недорозвитку (за Д.М.Ісаєвим).
13. Загальна характеристика психічного розвитку розумово відсталих дітей.
14. Затримка психічного розвитку. Чинники виникнення ЗПР.
15. Класифікація дітей з ЗПР (за К.С.Лубовським).

16. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з ЗПР.
17. Чинники порушень слуху. Класифікація порушень слуху.
18. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з порушеннями слуху.
19. Чинники порушення зору. Класифікація порушень зору.
20. Загальна характеристика особливостей психічного розвитку дітей з порушеннями зору.
21. Чинники первинних мовних порушень. Класифікація мовних порушень.
22. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з порушеннями мовлення.
23. Порушення опорно-рухової сфери – дитячий церебральний параліч (ДЦП).
24. Чинники виникнення ДЦП. Форми ДЦП.
25. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з ДЦП.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб. / Бочелюк В.Й., Турубарова А.В.– К. : Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
2. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008.
3. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / [О. В.Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.] - К.: Просвіта, 2001. - 416 с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Выготский Л.С. – М., 1991.
5. Государев Н.А. Специальная психология: Учебное пособие / Государев Н.А. – М. : Ось-89. 2008. – 288 с.

6. Зимняя И.А. Педагогическая психология / Зимняя И.А. – М., 1999.
7. Казанская В.Г. Педагогическая психология / Казанская В.Г. - СПб.: Питер, 2003.
8. Калягин В. А. Логопсихология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Калягин, Т.С.Овчинникова. – М. : Академия, 2007. – 320 с.
9. Кутішенко В. П. Психологія розвитку та вікова психологія: практикум: навч. посіб. / В. П. Кутішенко, С. О. Ставицька. – К.: Каравела, 2009. – 448 с.
10. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) / Кутішенко В.П. – К., 2005.
11. Лефрансуа Г. Прикладная педагогическая психология / Лефрансуа Г.– СПб.: Проим-Еврознак, 2005.
12. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія: навч. посіб. / Т. М. Лисянська. – К.: Каравела, 2012. – 264 с.
13. Лишин О.В. Педагогическая психология воспитания: Учеб. пособие для шк.психологов и педагогов / Лишин О.В. – М.: Ин-т практич. психол., 1997.
14. Мартинюк І. А. Психологічна допомога людям похилого віку або практикум з геронтопсихології / І.А. Мартинюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 1. – С. 32–38; № 2. – С. 15–18.
15. Мастюкова Е.М. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии / Мастюкова Е.М., Московкина А.Г. – М.: ВЛАДОС, 2003 - 260 с.
16. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Борщевська Л.В., Обухівська А.Г. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998.
17. Нарушения зрения у детей раннего возраста. Діагностика и коррекция: Методическое пособие / Л.И. Фильчикова, М.Э. Бернадская, О.В. Парамей. – М. : Экзамен, 2004. – 192 с.

18. Немов Р.С. Психология: В 3 кн. / Немов Р.С.– М.: ВЛАДОС, 1998.
19. Основы специальной психологии: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л.В. Кузницова, Л.И.Переслени, Л.И. Солнцева и др.; Под ред. Л.В. Кузницовой. – М.: Академия, 2003. — 480 с.
20. Петрова В.Г. Психология умственно отсталых школьников: Учебное пособие / В.Г.Петрова, И.В. Белякова. – М. : Академия, 2002. – 160 с.
21. Поліщук М. Вікова та педагогічна психологія / М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2005.– 220 с.
22. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
23. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посіб. / М.В. Савчин. – К.: Академвидав, 2007. – 422 с.
24. Савчин М. Педагогічна психологія / Савчин М. – Дрогобич: Відродження, 1998.
25. Синьова, Є. П. Тифлопсихологія. Психологічні особливості людей з глибокими порушеннями зору : підручник / Є. П. Синьова. - К. : Знання, 2008. - 365 с.
26. Специальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.И.Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И.Солнцева и др.; Под ред. В.И.Лубовского. – М.: Академия, 2005. – 464 с.
27. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии: Работы сов. психологов периода 1946-1980 гг. / Под ред. И.И.Ильцова, В.Я.Ляудис. – М., 1981. – С. 5-60.

Навчально-методичне видання

Автор: Мудрак Ігор Аркадійович

ПСИХОЛОГІЯ
(Вікова, педагогічна та спеціальна психологія)

методичні рекомендації до практичних занять

Друкується в авторській редакції

